

Рогозна Юлія Миколаївна

студентка групи СР6-1-12-4.0д, IV курс, напрям підготовки «Соціальна робота»
yulia95rogoznaya95@mail.ru

Науковий керівник

Журавель Тетяна Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка
t.zhuravel@kubg.edu.ua

ЗАЛУЧЕННЯ ЛІДЕРІВ-ВОЛОНТЕРІВ ДО ПРОГРАМ ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ НАРКОТИКІВ В УМОВАХ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Анотація. У статті розглянуто специфіку залучення лідерів-волонтерів до програм профілактики вживання наркотиків в умовах професійно-технічного навчального закладу, визначено сутність та особливості використання методу «рівний – рівному» як ефективної умови впровадження просвітницько-профілактичної програми, а також висвітлено досвід роботи в межах програми «Буть незалежним!».

Ключові слова: просвітницька діяльність; професійно-технічні навчальні заклади; профілактика; лідер; лідери-волонтери; метод «рівний-рівному».

Актуальність та доцільність дослідження. Поширення та вживання наркотичних речовин нині залишається однією з гострих проблем українського суспільства. Уразливою групою населення в Україні щодо ризикованої поведінки загалом та щодо вживання наркотиків зокрема є підлітки то молодь, які навчаються в професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ).

За даними Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) 15,7% підлітків у віці 17 років хоча б раз у житті вживали наркотики, близько 15 000 підлітків сьогодні є споживачами ін'єкційних наркотиків (73% хлопців та 27% дівчат). Чим меншим є вік початку вживання, тим більша ймовірність розвитку залежності в майбутньому. Рівень наркоманії в Україні кожного року зростає на 8 відсотків, що є однією з самих високих тенденцій у світі. Щороку в Україні помирає 10-12 тисяч осіб від вживання наркотиків, а ще 120 тисяч від хвороб, пов'язаних із їх вживанням: туберкульозу, специфічних онкологічних захворювань, СНІДу [2].

Причиною поширення вживання наркотиків серед учнів ПТНЗ є недостатній рівень усвідомлення ними дбайливого ставлення до власного

здоров'я, безсистемність та поодинокість профілактичних заходів у навчальних закладах, недостатня кількість просвітницько-профілактичних програм, спрямованих на первинну та вторинну профілактику, неузгодженість дій організацій і установ, чия діяльність пов'язана з профілактикою вживання наркотиків [3]. Як засвідчує міжнародна практика, об'єднуючою ланкою у розв'язанні зазначеної проблеми можуть стати діти та молодь, спеціально підготовлені до просвітницько-профілактичної роботи за методом «рівний – рівному», що, в свою чергу, є однією з важливих умов формування лідерських якостей особистості та активної життєвої позиції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій літературі розкрито окремі аспекти організації профілактики вживання психоактивних речовин серед учнів навчальних закладів різного рівня: О. В. Безпалько у своїх працях розкриває базові засади профілактики негативних явищ серед учнівської молоді; М. П. Вальчук – профілактику вживання психоактивних речовин в професійних ліцеях; Н. В. Зимівець – формування у підлітків відповідального ставлення до здоров'я шляхом впровадження технології «рівний – рівному»; Т. Л. Лях – специфіку залучення та організації волонтерів до профілактичної роботи з підлітками та молоддю; Т. В. Журавель – особливості реалізації профілактичних програм у професійно-технічних навчальних закладах. Праці зазначених науковців розширюють можливості для подальших досліджень з цієї проблематики.

Метою статті є аналіз особливостей процесу залучення лідерів-волонтерів до програм з профілактики вживання наркотиків в умовах професійно-технічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі в Україні волонтерська діяльність серед учнівської та студентської молоді є досить поширеною. Важливо своєчасно використати цей унікальний людський ресурс для здійснення просвітницької діяльності в професійно-технічних навчальних закладах щодо профілактики вживання наркотиків [5].

Серед комплексів заходів, спрямованих на профілактику вживання наркотиків та інших типів ризикованої поведінки, пропаганду здоров'я, формування навичок здорового способу життя, відповідальної поведінки, особлива роль належить просвітницькій діяльності.

Просвітницька діяльність – це активне поширення знань, інформаційна підтримка та позитивний вплив із метою зміни поведінки на безпечнішу та відповідальнішу у процесі індивідуального, групового, масового спілкування в умовах навчально-виховного закладу, за місцем проживання, в місцях масових зборів і відпочинку дітей та молоді [1, с. 54].

Просвітницька діяльність щодо профілактики вживання наркотиків, формування здорового способу життя не передбачає моментальної дієвості. Для того, щоб сформувати відповідальну, безпечну поведінку у підлітків, потрібна планомірна, щоденна, копітка праця різних фахівців і, безперечно, самих підлітків.

Саме залучення підлітків до просвітницької діяльності щодо профілактики і є провідною засадою методу «рівний – рівному». Сутність цього методу полягає у наданні інформації соціальній групі, людям, рівним за певною ознакою (в нашому випадку – це підлітки-однолітки). Навчання рівних рівними – метод, де меншість із рівних між собою людей намагається вплинути на більшість за допомогою надання інформації за для позитивних змін [1, с. 55].

Організація просвітницької діяльності за методом «рівний – рівному» є ефективним способом надання достовірної, соціально значущої інформації в середовищі людей, рівних за якоюсь певною ознакою, з метою позитивного самовдосконалення особистості, громади і суспільства через довірче спілкування «на рівних» під час неформального або особливим способом організованого спілкування.

Аналіз спеціальної літератури дозволяє визначити два основних підходи до класифікації різновидів методу «рівний – рівному».

Перший – це рівність за віком. Згідно з цим критерієм, метод «рівний – рівному» трактується як спосіб «навчання ровесників ровесниками, однолітків

однолітками». Відповідно до цього, у соціально-педагогічній літературі утвердилось сприймання методу «рівний – рівному» переважно як способу передачі соціально значущої інформації спеціально підготовленими молодими людьми рівним собі особам за віком.

Другий – це рівність за певною ознакою. Згідно з цим критерієм метод «рівний – рівному» трактується як спосіб «навчання рівних рівними», тобто йдеться про надання інформації в середовищі людей «рівних» між собою за певною ознакою (цінності, проблеми, професія, соціальний рівень, хобі, інтереси тощо, все – окрім віку. Однаковий вік не є головним для «рівності»), і це поширюється на різні вікові й міжвікові категорії [1, с. 55].

Нині методом «рівний – рівному» широко послуговуються педагоги і соціальні працівники, цей метод дозволяє спостерігати певні позитивні результати його впровадження в просвітницьку діяльність фахівців:

- поширення у молодіжному середовищі достовірної, якісної, соціально значущої інформації при формальному та неформальному спілкуванні молодих людей;
- розширення діапазону просвітницько-профілактичної роботи в царині сприяння здоров'ю;
- залучення учнівської молоді, підлітків до просвітницько-профілактичної діяльності [4].

У статті ми розглядаємо метод «рівний – рівному» як спосіб навчання однолітків однолітками. Важливим підкріпленням розвитку стратегій «рівний – рівному» є результати досліджень, в яких вказується, що на думку підлітків, самі учні, в першу чергу, повинні проводити роботу щодо збереження та зміцнення здоров'я своїх ровесників.

Отже, важливою умовою для досягнення ефективності просвітницько-профілактичних програм є залучення та підготовка лідерів-волонтерів з числа учнів ПТНЗ. Ключовими фігурами в цьому процесі виступають педагог-тренер і підліток-інструктор.

Педагог-тренер – це фахівець (психолог, соціальний працівник, лікар тощо), який створює умови для проведення просвітницько-профілактичної роботи підлітками-інструкторами серед своїх однолітків.

Підліток-інструктор – це особистість, позитивний лідер, якому довіряють інші підлітки, та поведінку якого вони хотіли б наслідувати, який є носієм інформації щодо профілактики вживання наркотиків, знань і цінностей здорового способу життя, привабливих для однолітків; це спеціально підготовлені «непрофесійні фахівці», які навчають і мотивують своїх однолітків [7].

Лідер – це особистість, за якою всі інші члени групи визнають право брати на себе найвідповідальніші рішення, які торкаються їхніх інтересів, і визначають напрямок та характер діяльності всієї групи. Ефективна діяльність групи, в першу чергу, залежить від того, які стосунки сформуються між офіційним і неофіційним лідером чи лідерами [5].

Враховуючи особливості учнів та організації навчально-виховного процесу в ПТНЗ, важливою умовою використання методу «рівний-рівному» є відбір самих лідерів-волонтерів, які відповідають таким критеріям [3]:

- бажання бути лідером-волонтером та брати участь у програмі;
- вміння ставити перед собою цілі та їх досягати;
- бажання та можливість проводити позанавчальні заходи;
- наявність ораторських та організаторських здібностей або задатків;
- розвинене аналітичне та творче мислення;
- індивідуальні особливості особистості: активність, дисциплінованість, працелюбність, відповідальність;
- здатність налагоджувати взаємодію між одногрупниками;
- вмотивованість до ведення здорового способу життя та бажання допомагати одноліткам зберегти своє здоров'я.

Можна стати ефективним лідером, якщо є достатній рівень вмотивованості та належні емоційно-вольові ресурси. Лідерські якості та уміння не з'являються самі собою, а виховуються завдяки постійній роботі та

навчанню. Найкращі лідери мають постійно працювати та навчатися для вдосконалення своїх лідерських можливостей.

Таким лідерам-волонтерам повинні бути притаманні **загальні якості**:

- *особистісні* (інтелектуальні здібності, творче мислення, активність, впевненість, наполегливість, уміння передбачати, переконувати, прагнення до успіху, комунікативність тощо);
- *професійні* (аналітичні здібності, професійні знання, висока загальна культура, постійне прагнення до отримання нових знань) [5].

Аналізуючи досвід роботи ВГЦ «Волонтер», залучення лідерів-волонтерів до програм з профілактики вживання наркотиків має такий алгоритм. Лідери-волонтери обираються адміністрацією закладу та соціальними працівниками-тренерами під час реалізації програми серед найактивніших учнів ПТНЗ упродовж першого циклу занять (5 занять для загалу). Після того, як лідери були обрані, починаються додаткові 5 лідерських занять, що допоможуть їм зорієнтуватися у функціях та місії лідерів [3].

Програма тренінгових занять з профілактики вживання наркотиків підлітками та молоддю «*Будь незалежним!*» має на меті формування у підлітків та молодих людей мотивації щодо ведення здорового способу життя та стійкої позиції щодо відмови від вживання наркотиків [6].

Програма має два компоненти:

1. *Загальний* (для всіх, хто навчається у ПТНЗ – 5 занять). Основні заняття в межах програми мають такі теми: «Здоров'я – запорука життєвого успіху», «Причини та наслідки вживання наркотиків», «Формування наркотичної залежності», «Прихована сторона наркотиків», «Наркотики та закон»;

2. *Лідерський* (для волонтерів-лідерів, що були обрані для продовження участі у програмі – додаткові 5 заняття). Лідерські заняття в Програмі відбуваються за такою тематикою: «Волонтерство та лідерство як інструмент профілактики», «Основи тренерської майстерності та метод «рівний-рівному»,

«Алгоритм початку діяльності лідера-волонтера», «Організація та проведення профілактичних заходів», «Контроль знань та вручення сертифікатів».

У середньому заняття триває 1,5 – 2 години (2 уроки в ПТНЗ).

Заняття з однією групою проходить 2 рази на тиждень. Всього соціальний працівник без допомоги волонтерів може готувати одночасно 2-4 групи учнів (тобто один цикл занять паралельно протягом тижня проводити у двох-чотирьох групах). Це залежить від того, як часто він може відвідувати ПТНЗ, від навантаження соціально працівника, та бажання адміністрації [5].

Після того, як лідери були підготовлені, вони долучаються до проведення занять на молодших курсах разом з соціальним працівником та волонтерами організації. Такі заняття тривають цілий навчальний рік з вересня по червень.

Залучення лідерів-волонтерів до профілактичних програм не лише сприяє підвищенню соціальної активності підлітків та перетворенню їх з об'єктів профілактичного впливу у суб'єкти, а й підвищує рівень знань стосовно наркотиків, формує негативне ставлення до наркотичних речовин та знижує рівень їх вживання.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Отже, розглядаючи процес залучення лідерів-волонтерів до програм з профілактики вживання наркотиків в умовах ПТНЗ, можна зробити такі висновки. Поширеність вживання психоактивних речовин підлітками в Україні є сигналом загрози здоров'ю нового покоління українців та добробуту суспільства. Впровадження програм профілактики вживання наркотиків серед учнівської молоді, зокрема за методикою «рівний – рівному», на базі ПТНЗ дозволить: залучати підлітків до профілактичних програм, підготувати лідерів-волонтерів, підвищити в учнів цінність власного здоров'я, покращити рівень обізнаності щодо правил безпечної поведінки та вмотивованість до їх дотримання, а також розвинути відповідні навички. Це, у свою чергу, дасть змогу вплинути на зменшення рівня вживання психоактивних речовин серед підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Активні методи просвітницької діяльності у профілактиці ВІЛ/СНІДу та ризикованої поведінки : посіб. [для спец. приймальників-розподільників, притулків для неповнолітніх та виховних колоній] / [О.В. Безпалько, Н.В. Зимівець, І.В. Захарченко та ін.; за заг. ред. : Р.Х. Вайнола, Т.Л. Лях]. – К. : ТОВ «ДКБ» «РОТЕКС», 2007. – 190 с.
2. Вживання алкоголю та наркотиків серед учнів і студентів: динаміка та чинники поширення: 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unicef.org/ukraine/ukr/9.pdf>. – Заголовок з екрану.
3. Журавель Т.В. Упровадження методики «рівний – рівному» у програмах профілактики ВІЛ-інфекції на базі професійно-технічних навчальних закладів / Т.В. Журавель, А.Г. Піляєв // Здоровий спосіб життя – філософія ХХІ століття : матеріали Міжгалузевої міжрег. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 23 квітня 2014 р.). – Донецьк : ДОШПО, 2014. – С. 133–139.
4. Превентивна робота з молоддю за методом «рівний – рівному» : навч. посіб. / [за ред. І.Д. Зверєвої]. – К. Навчальна книга, 2002. – 256 с.
5. Потенціал волонтерства та лідерства у здійсненні профілактики ВІЛ та ризикованої поведінки на базі професійно-технічних навчальних закладів : навч.-метод. посіб. / [Т.В. Журавель, Т.Л. Лях, Т.П. Спіріна та ін.; за ред. Т.В. Журавель, Т.Л. Лях]. – К. : ФО-П Буря О.Д., 2014. – 224 с.
6. Профілактика вживання наркотиків серед учнівської та студентської молоді: метод. посіб. / [Т.В. Журавель, В.В. Самусь, К.В. Сергеева та ін.; за ред. Т.В. Журавель]. – К. : ФО-П Буря О.Д., 2014. – 96 с.
7. Профілактика ВІЛ/СНІД в учнівському та молодіжному середовищі : довідник для соціальних працівників, вчителів, шкільних психологів, батьків / [О.Т. Барішполец, І.Ф. Ільїнська, Б.П. Лазоренко та ін.]. – К. : Держсоцслужба, 2005. – 204 с.

ПРИВЛЕЧЕНИЕ ЛИДЕРОВ-ВОЛОНТЕРОВ В ПРОГРАММЫ ПРОФИЛАКТИКИ УПОТРЕБЛЕНИЯ НАРКОТИКОВ В УСЛОВИЯХ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Рогозная Юлия Николаевна

студентка группы СРБ-1-12-4.0д, IV курс, направление подготовки «Социальная работа»
yulia95rogznaya95@mail.ru

Научный руководитель

Журавель Татьяна Васильевна

кандидат педагогических наук, доцент кафедры социальной педагогики и социальной работы
Института человека Киевского университета имени Бориса Гринченко
t.zhuravel@kubg.edu.ua

Аннотация. В статье рассмотрена специфика привлечения лидеров-волонтеров в программы профилактики употребления наркотиков в условиях профессионально-технического учебного заведения, определена сущность и особенности использования метода «равный – равному» как эффективного условия внедрения просветительско-профилактической программы, а также освещен опыт работы в рамках программы «Буть независимым!».

Ключевые слова: просветительская деятельность; профессионально-технические учебные заведения; профилактика; лидер; лидеры-волонтеры; метод «равный – равному».

THE INVOLVEMENT OF VOLUNTEER LEADERS TO THE PROGRAMS OF PREVENTION OF DRUG USE IN TERMS OF PROFESSIONAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Yulia M. Rogozna

group SRb-1-12-4.0d, IV course, specialty «Social Work»

yulia95rogoznaya95@mail.ru

Scientific adviser

Tatiana V. Zhuravel

PhD in Education, Associate Professor of Social Education and Social Work Department of Institute of Human Sciences of Borys Grinchenko Kyiv University

t.zhuravel@kubg.edu.ua

Abstract. The article considers the specificity of the involvement of volunteer leaders to programs for prevention of drug use in terms of professional educational institutions. It was defined the essence and peculiarities of using of the «peer-to-peer» method as effective condition for the implementation of prevention education programs. It was also reflected the experience in the framework of the program "Be independent!"

Keywords: educational activities; professional educational institutions; prevention; leader; volunteer leaders; «peer-to-peer» method.